

Za dobu existence lidské společnosti se při používání práva, jakožto systému závazných norem regulujících chování lidí, jež jsou vynucována státní mocí, vytvořila obecná pravidla, která mnohdy ani nejsou normativně vyjádřena v daném právním řádu a přesto bývají obecně uznávána jako zásady spravedlnosti. Podle některých právních teoretiků tyto zásady vycházejí z přirozeného práva (*ius naturale*), které samotné představuje souhrn určitých principů a nezadatelných subjektivních práv se silným hodnotovým významem, mnohdy předcházejících právu pozitivnímu, formulujících se a existujících nezávisle na státu (někdy bývá přirozené právo označováno za suprapozitivní, tj. nadřazené pozitivnímu právu).¹ Z hlediska pozitivistického právní zásady vycházejí z práva platného, tudíž z toho, co samotný stát uzná za závazné - jedná se o právo dané státem, je tvořeno soustavou právních norem, vesměs psaných, jakož i soustavou subjektivních práv a jim odpovídajících povinností, které jsou od právních norem odvozeny.² Z tohoto pohledu se aplikace práva může zdát příliš přísná, protože pozitivní právo nemůže zachytit všechny myslitelné situace, které v reálném životě vznikají, neboť striktně vychází pouze z právních norem (*dura lex, sed lex*³) a právní zásady se aplikují jen za předpokladu, jsou-li normativně vyjádřeny v právním řádu. Moderní právní řády, mezi které lze podřadit také právní řád tuzemský, proto připouštějí, aby se státní orgán, jež aplikuje platné právo, mohl od dikce právních norem v určité míře odchýlit, a aby v případě, že pro určitou situaci pozitivní úprava chybí, rozhodl na základě užití analogie, nebo na základě obecných právních principů tak, jak jsou chápány z hlediska přirozenoprávního.

Ve státech založených na demokratické ideologii pronikají základní zásady do všech oblastí právního řádu. Také trestní právo je ovládáno řadou těchto principů (zásad). V trestním řízení jimi rozumíme **vůdčí právní ideje, jimž**

toto vůdčí postavení přiznává zákon. Jsou základem, na kterém je vybudována organizace trestního řízení a úprava činnosti jeho orgánů. Na nich spočívá celé trestní právo procesní.⁴ V porovnání s normami jsou zásady obecnějšího charakteru, tvoří harmonickou, ucelenou soustavu, vnitřně jednotnou, zaměřenou na uskutečnění úkolů trestního řízení. Tato soustava se prostřednictvím konkrétních norem uplatňuje v jednotlivých stádiích trestního řízení v různé míře. Navíc zásady mohou být navzájem v dialektickém rozporu, například zásada materiální pravdy (§2 odst. 5 tr. řádu) se zásadou hospodárnosti a rychlosti řízení (§2 odst. 4, věta druhá tr. řádu, čl.38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod)⁵ a musí být zvažovány a porovnávány jedna vůči druhé, kdežto normy pro svůj jasný charakter nejsou navzájem zvažovány a porovnávány při hodnocení konkrétního problému. Účinné zásady určují hranice jednání jednotlivých subjektů v trestním řízení, čímž se podstatně zvyšuje míra právní jistoty strany v řízení a znemožňuje se uplatňování libovůle v trestním procesu.⁶

Jednou z těchto zásad je také zásada *ne bis in idem*, v delší verzi *ne bis in eadem re sit actio*, která vychází z původní římské zásady *nemo debet bis puniri pro uno delicto* (pro jeden protiprávní čin nesmí být nikdo dvakrát trestán)⁷ a je neodmyslitelnou a nezpochybnitelnou součástí spravedlivého trestního procesu (viz rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 6/2003). Proto je jako taková výslovně vyjádřena i v ústavní rovině (čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod).

Tato práce je zaměřena na zachycení a rozbor postupného pronikání zásady *ne bis in idem* ve vztahu **přestupek (popř. správní delikt) – trestný čin** (tj. že osobu, jejíž přestupkové řízení pro určitý čin již meritorně skončilo rozhodnutím příslušného správního orgánu, není možné pro týž čin trestně stíhat a odsoudit, byť by byl nově tento čin kvalifikován jako čin trestný, zatímco v již skončeném přestupkovém řízení byl kvalifikován jako přestupek) do vnitrostátní

jurisdikční praxe, zejména v důsledku promítnutí judikatury Evropského soudu pro lidská práva týkající se článku 4 Protokolu č. 7 k Úmluvě o ochraně lidských práv a svobod na základě §11 odst. 1 písm. j) tr. řádu. Detailnější rozbor je tudíž věnován judikatuře Soudu v souvislosti s aplikací čl. 4 Protokolu č. 7 k Úmluvě, závaznosti této judikatury pro členské státy Úmluvy a otázce, jak se s touto judikaturou Soudu ve vnitrostátních poměrech vypořádat.

Vnitrostátní judikatura, kterou jsem do práce vybral, se dotýká právě zmiňovaného čl. 4 Protokolu č. 7 k Úmluvě, jež, dle mého názoru, tím, že pronikl do rozhodovací praxe tuzemských soudů, působí nemalé komplikace. Stranou jsem ponechal problematiku analýzy judikatury Evropského soudního dvora týkající se zásady *ne bis in idem* a aplikace čl. 54-58 Prováděcí úmluvy k Schengenské dohodě, jelikož by byla natolik rozsáhlá, že by mnohonásobně přesáhla koncept práce, pokud bych se na ni zaměřil zároveň s judikaturou Soudu.

Ve vnitrostátní judikatuře jsem se koncentroval pouze na novější judikáty Nejvyššího soudu, které ovlivnily praxi nižších soudů. Problematiku aplikace zásady *ne bis in idem* co do vojenských trestných činů, jež byla v minulosti předmětem mnoha diskuzí, jsem v současnosti neshledal aktuální. Chtěl jsem se zabývat také otázkami aplikace zásady *ne bis in idem* ve vztahu disciplinární řízení – trestný čin, ale po rozboru situace přešůpek (popř. správní delikt) vs. trestný čin by mi na zmíněnou problematiku pětáctýřiceti stránkový koncept nestačil, v případě rozšíření práce na rigorózní se tímto hodlám rovněž zabývat.

Po stručném nástinu pohledu přirozeného a pozitivního práva na právní zásady v úvodu práce se ve 2. kapitole, nazvané **Podstata a smysl zásady *ne bis in idem***, zabývám zárukami, jež zakotvení zásady *ne bis in idem* v právním řádu představuje v souladu s principy právní jistoty a spravedlnosti. Zároveň rozebírám ideovou podstatu tohoto principu.

3. kapitola, nazvaná **Právní moc rozhodnutí a *res iudicata***, je zaměřena na rozbor několika základních pojmů, jež se zásadou *ne bis in idem* souvisí – právní moc, skutek samotný a totožnost osoby a skutku. Vedle překážky *rei iudicatae*, je to právě teorií práva prezentovaný pohled na definování totožného skutku a skutku samotného, který je rozhodující pro posouzení věci z hlediska

aplikace principu *ne bis in idem* na konkrétní případ. Detailněji rovněž analyzují prostředky, jimiž lze pravomocné, „nezměnitelné“ rozhodnutí zrušit.

Zakotvení zásady *ne bis in idem* v právním řádu ČR v souvislosti s trestním řízením je tématem následující 4. kapitoly. Zmiňuji výskyt zásady na ústavněprávní úrovni, v trestním řízení a v předpisech upravujících správní trestání (především v zákoně č. 200/1990 Sb., o přestupcích). Rovněž neopomínám následný postup rozhodujících orgánů, zakotvený v trestním řádu a přestupkovém zákoně, pokud již existuje ohledně téhož skutku rozhodnutí v disciplinárním řízení. Na závěr kapitoly dovozují, kdy vnitrostátní právo z díkce trestního řádu a přestupkového zákona, bez promítnutí mezinárodního práva do národního právního řádu, počítá s aplikací zásady *ne bis in idem*.

Do 5. kapitoly jsem zahrnul **zakotvení zásady *ne bis in idem* v nejvýznamnějších mezinárodních smlouvách o lidských právech, jimiž je ČR vázána.** Z mezinárodních dokumentů o lidských právech se jedná o Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a svobod a Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, které v souvislosti se zakotvením zásady *ne bis in idem* porovnávám také z hlediska mezinárodních účinků této zásady vyplývajících z díkce úmluv. Rovněž rozebírám Chartu základních práv EU a zmiňuji myšlenku nyní již „mrtvého“ projektu EU - Smlouvy o Ústavě pro Evropu.

Následující 6. kapitola se týká **článku 4 odst. 1 Protokolu č. 7 k Úmluvě z hlediska jeho výkladu prováděného judikaturou Soudu.** Nejdříve se zabývám tím, nakolik judikatura Soudu určuje meze aplikace Úmluvy, závazností rozhodnutí Soudu pro členské státy Úmluvy a autonomním významem pojmů v Úmluvě tak, jak je vyložil Soud. Pro vnitrostátní aplikaci čl. 4 Protokolu č. 7 k Úmluvě jsou důležitá rozhodnutí a výklady Soudu týkající se otázek totožnosti skutku, popř. totožnosti právní kvalifikace, kterými se zaobírám následně. Kapitulu uzavírám naznačením postupu, jak se s judikaturou Soudu v našich vnitrostátních poměrech vypořádat.

V kapitole 7. naznačuji postupy, kterými lze **zrušit pravomocné rozhodnutí o přestupku, popř. o jiném správním deliktu,** objeví-li se skutečnost, která odůvodňuje zahájení trestního stíhání pro tentýž skutek, za který již byla osoba v přestupkovém řízení postižena.

Poslední kapitola je věnována **vývoji soudobé judikatury ČR týkající se zásady *ne bis in idem***. Nejprve se zabývám postavením judikatury mezi prameny práva v České republice a otázkou vázanosti soudů judikaturou, následují rozhodnutí týkající se zásady *ne bis in idem*, která jsem v souvislosti s problematikou výkladu a použitelnosti čl. 4 Protokolu č. 7 k Úmluvě v českém trestním řízení vybral a detailněji rozebral. Tuto poměrně rozsáhlejší kapitolu jsem ukončil **shrnutím**, které je ve své podstatě dílčím závěrem, k němuž lze analýzou jednotlivých prezentovaných rozhodnutí dospět.

Z hlediska **právní terminologie**, která je v práci použita, bych rád podotknul, že tam, kde nezáleží na striktním odlišení procesního postavení osoby ve smyslu podezřelého – obviněného – obžalovaného, či odsouzeného, používám pojmu obviněný i tehdy, kdy by bylo přesnější užít termínu podezřelý či obžalovaný a naopak. Přesto si uvědomuji, že tyto pojmy mají svůj přesný význam, který odráží postavení osoby v průběhu řízení.